

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0224

LOG Titel: Caput Undecimum. Accarbarium cinereum ramosum. Accarbaar poeti caju. - Elfde Hoofdstuk. Het gryze getakte Accarbaar

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Similis itaque erit substantiæ, signaturæ, & coloris cum Calbahario marino, excepto quod in polito ruffæ quædam venæ conspiciantur, cæterum tam politum est quam Ebenum, attamen in polito Ebena æque ac in Calbahario marino similes quoque vidi venas, quæ componuntur, quum lamellæ seu pelles, quæ sibi incumbunt, findantur in sectione, dicebantque porro, Calbaharium montanum substantiæ esse subtilioris, venasque ejus esse tenuiores, gravius & frigidius etiam esse ad sensum.

Nomen. Latine *Accarbarium montanum*; Malaice Calbabaar gœnong, h. e. *Montanum*.

Locus. Huc usque nondum audivi, ullibi crescere quam in Moluccis, in insula magna Gelolo, ibique in regione Kauw, quæ est angulus combustus ad Eorum vergens.

Quidam Æthiops Hitœs jactat, sese invenisse quod frustum in sicco Oryzæ angulo seu Siël, quæ est Zephyrea ora parvæ Ceramæ, in faxoso itidem monte, quodque albicat, sed id adeo cœlat, ut nemini ostendere id velit.

Ufus. Tam rara & pauca invenitur ejus pars, ut meo tempore non plus ejus notum fuerit, quam bina manubria telorum Krissen dictorum ex eo confecta, quorum unum possidebat Rex Ternatæ, alterum Sengadje dicti Kouw; uterque ea nollet dare pro quovis auro vel pecunia, quum tam superstitiosi sunt, ut ipsi nullum supervenire possit malum, qui talia fecum gerunt manubria. Illudque porro habent pro specifico remedio ad virile robur confortandum, quod Æthiopes, plures habentes feminas, quam maxime expetunt.

CAPUT UNDECIMUM.

Accarbarium cinereum ramosum.
Accarbaar poeti caju.

Secunda classis primaria arbuscularum marinarum Corallarum est cinerea, quæ vulgo etiam vocatur Calbaharium album, quum vero genuinum album multo magis faxosum sit, ac multo aliam gerat formam, hinc ad distinctionem hoc cinereum vocabimus, quorum quinque sunt species.

1. *Accarbarium cinereum ramosum.* 2. *Virgæ sanguineæ.* 3. *Accarbarium cinereum Ericæ forma.* 4. *Flabellum cinereum.* 5. *Accarbarium cinereum unicaule.*

Primo. *Accarbarium cinereum ramosum*, multa, tenuia, longaue emittit flagella, tres quatuorque pedes alta, in paucos laterales ramos distincta, qui transversaliter decurrunt, ipsorumque interstitia inferius paucis transversalibus ramulis concreta sunt, ita ut totus frutex videatur esse fasciculus Juncorum, semper ad fluxus inflexus, ita ut raro erectus sit.

Inferior ejus caudex minimum circiter digitum crassus est, sed mox sese dividit in tres quatuorve majores ramos, ubique externe obductos rubro cortice, ita ut tota planta pro Corallio rubro haberetur. Hic ruber cortex parum granulofus est, & arbusculæ adhæret, licet siccata sit, sed facile cultello abradi potest. Sub hoc verum conspicitur Corallium, externe tenuiter striatum uti in cunctis Coralliis, ex rotundo planiusculum & intortum, coloris læte cinerei, quædam vero ad flavum, quædam ad pallide ruffum tendunt colorem, sique multum tractetur, glabrum redditur, acsi politum esset.

Interne pallide cinereum etiam est cum corde quodam albicante, circa quod multi densi locantur volvuli, substantiæ ex ligno & faxo mixtæ, sed faxosa natura in hoc magis prævalet quam in præcedenti nigro, ac proinde non tam facile inflecti potest quam nigrum, sed facile frangitur instar vitri, aliquando etiam corperit, concavum est, & fragile, præsertim in crassissimis ramis, in quibus volvuli etiam facile separantur frictione.

Inregularis est substantiæ, invenitur enim, quod lignosum admodum, leve, oblique intortum, & obscure cinereum est, sique fricetur, molle, nec lamellas exhibens, sine albo corde seu medulla, paucos emittens ramos, quod optimum censetur. Hoc non crescit in Amboina, sed ex Papuanis defertur insulis.

Amboi-

Het zal van substantie, signatuur en couleur het Zee-Calbabaar gelyk zyn, behalven dat men aan het gepolyste zomtyts eenige aderen ziet, anders zoo glad wert als Ebben-bout. Evenwel heb ik aan 't gepolyste Ebbenbout gelykende, Zee-Calbabaar zomtyts ook diergelyke aderen gezien, dewelke gemaakt werden, als men de schilfferen of buiden, die op malkander leggen, in 't scheuren of uitsnyden doorsplyt, hier op zeiden ze, dat het Berg-Calbabaar nog al fynder van substantie was, fynder aderen vertooneude, ook wat zwaarder en kouder in 't gevoelen was.

Naam. In 't Latyn *Accarbarium montanum*; in 't Maleits Calbabaar gœnong, dat is Berg-Calbabaar.

Plaats. Ik heb het tot nog toe niet geboord, dat het elders wast dan in de Moluccos op 't groote Eiland Gelolo, en aldaar in 't district van Kauw, zynde een afgebrande boek, na 't Noord-oosten strekkende.

Zekeren Moor van Hitoë geeft voor, dat by ook een stuk gevonden heeft op den drooge Rystboek of Siël, zynde de Zuidelykste snuit van klein Ceram, mede in 't steenagtige gebergte, en 't zelve zal witagtig zyn, maar by is 'er zoo geslooten mede, dat by 't niemand toonen wil.

Gebruik. Men vindt 'er zoo weinig van, dat in myn tyd niet meer bekend is geweest dan twee Krisbegten daar van gemaakt, het een by den Koning van Ternaten, het ander by den Sengadje van voorsz. Kouw. Beide zouden ze voor geen goud of geld willen missen, als zynde met die superstitie ingenomen, dat ben geen quaad ontmoeten kan, die zulke Krisbegten by zig dragen; bouden ze verders voor een souverein bebulpmiddel, om de mannelijke kragten te versterken, waar na de veelwryge Mooren eenelyk tragten.

ELFDE HOOFDSTUK.

Het gryze getakte Accarbaar.

Het tweede hoofdtgeslacht van de Koraalagtige Zee-boompjes is het graauwe, dat men in 't gemeen ook wit Calbabaar noemt, dog dewyl het regte witte veel steenagtiger is, en een gants verscbillende gedaante heeft, zoo zullen wy tot onderscheid dit het graauwe geslagte noemen, waar van zig vyf zoorten opdoen.

1. *Accarbarium cinereum ramosum.* 2. *Virgæ sanguineæ.* 3. *Accarbarium cinereum Ericæ forma.* 4. *Flabellum cinereum.* 5. *Accarbarium cinereum unicaule.*

1. *Accarbarium cinereum ramosum*, schiebt met veele dunne lange gerten op, drie en vier voeten hoog, in weinige zydetakken verdeelt, die ook regt voortloopen, en bunne tussenplaatzen zyn beneden met weinige dwerstakjes t'zamen gegroeit, zoo dat de geheele struik een bos Biesen gelykt, altyd na den stroom gebogen, en zelden overeind staande.

Den ondersten stam is omtrent een pink dik, maar verdeelt zig fraks in drie of vier hoofdtakken, overal van buiten bedekt met een roode schorffe, zoo dat men 't gantsche gewas voor roode Koraal zoude aanzien. Deze roode schorffe is wat gegranuleerd, en blyft aan 't boompje zitten, al is het gedroogt, dog laat haar ligtelyk met een mesje afschrapen. Hier onder ziet men eerst het regte Koraal, van buiten fyn gestreept gelyk alle Korallen, uit den ronden wat plat, en gedraait loopende, ligtgraauw van couleur, zommige na 't geele, en zommige na 't lichtbruine trekkende, en door 't handelen wert het zoo glad als gepolyst.

Van binnen is het mede licht-graauw, met een klein witagtig bert, daar rondom veele digte rolletjes leggen, van substantie uit hout en steen gemengt, dog de steenige natuur is hier in meerder, dan in 't voorgaande zwarte, latende zig dierbalven zoo ligt niet kuigen als het zwarte, maar breekt kort af als glas, zomtyts is het bert ook vergaan, hol, en bryzelig, inzonderheid aan de dikste takken, daar aan de rolletjes ook ligt afschilfferen door bet wryven.

Men heeft het van ongelyke substantie, want men vindt het dat zeer houtagtig, ligt, schieft gedraait, en donkergraauw is, zagt in 't wryven, en niet schilfferende, zonder wit bert, met weinige takken opschietende, 't welk men voor 't beste houd. Dit valt niet op Amboina, maar komt uit de Papoese Eilanden.

Amboinense feu primo descriptum, est longum istud junceum, in quo saxosa pars lignosa parum prævalet, quam maxime lamellatum, & facile frangens, quodque per gradum vilius est, ex hoc autem eligendum est, quod paucos & rite extensos habet ramos, & ampla radice duris inpositum est saxis.

Bina fragmenta cinerei Accarbarii sibi invicem adfricta, corneum fundunt odorem, multo graviorem nigro, si vero propinetur, nil notabile percipitur. Radix ejus externe plana & glabra est, subtus plurimis foveolis excavata, ac duris inposita silicibus, omne enim cinereum durioribus increfcit saxis quam nigrum.

Nomen. Latine *Accarbarium cinereum ramosum*; Maleice *Accarbaar* feu *Calbabaar pœti*, quod nomen cum subsequenti commune est, ad distinctionem vero utriusque hoc cinereum mallem vocari *Accarbaar casu*, quum semper magis lignosum sit vero albo. Ternatenses tamen, Tidorenses, & Papuenses nullum aliud *Calbabaar pœti* agnoscunt, quam hoc cinereum, quum subsequens album *Calbabaar batæ* vocant.

Locus. In Amboina raro obcurrit, nec nisi hic & illic unus alterve fruticulus, circa insulas Manipam, Kelang, Bonoam, & Ceramam Borealem, majori copia circa insulam Oeby, ubi ingentes undique planique sunt portus.

Ufus. *Accarbarium cinereum* apud incolas optimum censetur in usu Medico inter Coralliorum species, apud istos nempe Moluccanos, sed ab Amboinensibus & Maleysensibus verum album præfertur, eandem vero possident virtutem, atque hinc potissimum simul conteruntur supra porphyritim cum aqua, & propinantur in ardentibus febribus ad ardorem minuendum, & cor corroborandum, item contra quemvis noxium & venenatum cibum, contra Choleram, & bilis fermentationem.

Quum vero more Indico cuncta hæc Corallia feu Lithodendra simpliciter sola aqua supra porphyritim conteruntur, quorum parva modo ingeritur quantitas, unde sæpius repetendum est, antequam effectum præstant. Hinc melius esset, si in hisce regionibus ad manus essent mortaria ferrea vel marmorea, ut in iis contundi & comminui possent, tum major ipsorum dosis simul adsumi posset, cuprea enim nimis infectant, larguntur & saporem cupreum hisce plantis marinis. Licet incolis concedere velim, per hanc frictionem supra porphyritim vires Coralliorum efficaciores & recentiores esse, majoremque fundere odorem contusis, si diu servantur, ipsis enim certa lex & regula est, cunctos diu servatos pulveres Coralliorum & lignorum minoribus gaudere virtutibus recenter contritis.

Cæterum *Accarbarium cinereum* nulla arte flecti vel leniri potest, quum nimis participat de natura lapidea, unde & omnes teneri rami abjiciuntur, illiusque nulla servatur pars, quam truncus cum inferioribus crassis ramis in usum Medicum.

In Zephyrea Amboinæ parte alia porro spuria Accarbarii reperitur species, *Accarbaar gabba gabba* dicta, ut & *Accarbaar boa zagu*, Amboinice *Hualapia*, crassos gerens ramos, fatisque magnum formans fruticem, sed spongiosa penitus & levis, ita ut facile cultro dissecari possit, externe obducta pellicula tenui & rubra, quæ facile etiam separatur, interne plerumque est cinerea, & distincta in breves & tenues ramos, qui ad extremitates multa gerunt granula, eodem modo quo fructus in Zagu crescunt, sed multo minoris sunt, & facile decidunt.

Ubique tam fragilis est hæc species, ut sine fractura vix tractari possit, unde & fere indigna est, ut inter Coralliorum species numeretur, quidam ejus rami superius lati sunt & dehiscentes instar fractæ patellæ, interne friati.

In Leytimoræ parte Zephyrea reperitur in mari aperto ad profunditatem quinque, decem, & sexdecim orgyrum, & cum retibus adtrahitur. Incolæ defectu alius Accarbarii hujus crassos servant ramos in usum medicum, præsertim ad Cephalalgiam tollendam ex ardore ortam, qui cum aqua conteruntur, propinantur, & crassior pulcicula fronti applicatur, hujus autem nullum institui huc usque experimentum, quam diu melius Accarbarium ad manus est.

Het Amboinse of eerst beschreeve is dat lange viesagtige, daar aan den steen even het bout overwint, zeer schilferig, en kort afbreekende, 't welk een graad siegter is, hier onder moet men verkiezen het geene weinige en wel uitgebreide takken heeft, en met een breede wortel op harde steenen staat.

Twee stukken van 't graauwe Calbabaar tegens malkander gewreeven, geven een hoornagtigen reuk, veel sterker dan het zwarte, dog in 't innemen gevoelt men 't niet zonderling daar aan. De wortel is buiten plat, en glad, van onderen vol kuilen, en op harde Kraalsteenen bevestigd, want al het graauwe wil hardere steenen hebben dan het zwarte.

Naam. In 't Latyn *Accarbarium cinereum ramosum*; in 't Maleits *Accarbaar* of *Calbahaar pœti*, gemeen met het volgerde; dog tot onderscheid van beide wilde ik dit graauwe liever genoemd hebben *Accarbaar casu*, om dat het altyd boutagtiger is als het rechte witte. De Ternatansen, Tidoreesen, en Papouwen egter willen geen ander Calbahaar pœti kennen, dan dit graauwe, vermits ze het volgende witte Calbahaar batæ noemen.

Plaats. Het wert in Amboina weinige gevonden, hier en daar een struikje, omtrent de Eilanden Manipa, Kelang, Bonoa, en Noort-Ceram, meerder omtrent het Eiland Oeby, daar rondom groote vlakke-reen zyn.

Gebruik. Het graauwe Calbabaar wert by de Inlanders voor de beste medicyn gehouden onder de Koraalgeslagten, te weten by de voornoemde Moluccanen, maar de Amboineesen en Malyers houden het rechte witte voor beter, trouwens zy hebben schier eenderlei kragt, en werden daarom meest t'zamen gewreeven op een steen met water, en gedronken in brandige koortsen, om de bitte te verminderen, en het hert te sterken. Item tegens alderhande scabdelyke en fenynige kost, tegens het Bord, en kookken der Galle.

Maar dewyl men na de Indise manier alle deze steenagtige gewassen maar siegts met water op een steen wryft, waar van men t'effens weinige inkrygt, zoo moet men 't dikwils herdoen, eer men baat gevoelt; daarom zoude men beter doen, als men hier te land voorzien was met yzere of marmers-teene vyzels om dezelve daar in klein te stooten, en zoo met meerder quantiteit in te nemen, want de koopere vyzels smetten te veel, en deelen bunne kooperagtigen smaak aan deeze Zeegewassen. Hoewel ik de Inlanders mede wil toestaan, dat door bun wryven op een steen de kragten der Korallen wel zoo sterk en vers zyn, ook meer reuk van zig geven dan de gestoote, die men lange bewaart, zynde by haarlieden voor een vaste regel aangenomen, dat alle bewaarde poeyers van korallen en bouten minder kragten hebben dan de vers gewreevene.

Anders het graauwe Calbahaar laat zig door geen konst buigen of leenig maken, om dat het te veel van de steene natuur participeert, daarom men al de fyne takken wegsmyt, en daar van anders niet bewaart dan den stam, met de onderste dikke takken tot de medicyn.

Men vindt op de Zuidzyde van Amboina nog een bastaart zoorte *Accarbaar gabba gabba*, en *Accarbaar boa zagu* genaamt; Amboins *Hualapia*, zynde wel dik van takken, en groot van gewas, maar gants spongieus, en ligt, zoo dat men 't gemakkelyk met een mes doorsnyden kan, buiten met een dunne roode schille bekleedt, die ligt afgaat, binnen doorgaans graauw, verdeelt in korte dunne takken, die omtrent haar uiterste bezet zyn met veele kleine korts, op de manier als de vrugten aan een Zagoekroon staan, dog veel kleinder, en ligt afvallende.

Het is overal zoobros, dat men 't kwalyk aanraken kan zonder breeken, daarom schier onwaardig onder de Koraalzoorten gerekent te worden, zommige takken zyn van vooren breed, met een gapende mond als een gebrooke scbotteltje, van binnen gestreept.

Men vindt het op Leytimors Zuidzyde in de openbare Zee, op vyf, tien, en sestien vadem diepte, en wert met de Bobbers opgehaalt. De Inlanders by gebrek van ander Calbabaar bewaren de dikke takken tot de medicyne, inzonderheid om hoofdpyn te verdryven, dat uit bitte komt, daar van met water gewreeven wat innemende, en het dikste op 't voorhoofd smeerende, waar van ik nog geen experientie genomen heb, zoo lang ik met beter Calbabaar voorzien ben.

